

41. *Фалько С. А.* Військова розвідка Росії у країнах Далекого Сходу (друга половина XIX – початок XX ст.): Автореферат дис. ... канд. істор. наук / С. А. Фалько. – Харків, 2012. – 19 с.
42. *Филипенко Л. В.* «Ідейні» жіночі журнали в Російській імперії початку XX століття / Л. В. Филипенко. – Харків, 2014. – 357 с.
43. *Чижов А. П.* Политический состав российской эмиграции в Болгарии (последняя четверть XIX – начало XX в.) / А. П. Чижов // Университетски чтения и изследования по български истории. – София, 2008. – С. 157-167; *Чижов А. П.* Вклад российской эмиграции в национальное возрождение Болгарии (80–90-е гг. XIX в.) / А. П. Чижов // Дриновский сборник – Дриновски сборник. – Харків–Софія, 2009. – Т. 3. – С. 186–194.
44. *Шаповалова О. О.* Російсько-японські відносини (2000–2008 рр.): Автореферат дис. – канд. істор. наук / О. О. Шаповалова. – Харків, 2009. – 19 с.
45. *Яковенко Ю. Л.* Концесійна політика радянської держави у 20-ті рр. XX ст.: Автореферат дис. ... канд. істор. наук / Ю. Л. Яковенко. – Харків, 2007. – 18 с.

Духопельников В. М. Русистика на історичному факультеті

У статті показано внесок колектива дослідників історичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна у вивчення проблем русистики. Наукові інтереси дослідників широкі. Вони включають питання державного будівництва, суспільно-політичного життя, господарсько-економічної діяльності, культури та освіти, ролі особистості в історії. Результати дослідницької роботи втілюються в численних статтях/завершувалися захистом дисертацій та публікацією монографій.

Ключові слова: Русистика, історичний факультет, Харківський університет, дослідження; державне будівництво, суспільно-політичне життя, господарсько-економічна діяльність; особистість в історії.

Duhopelnikov V. M. Russian Studies at the Historical School

In the article the contribution made by the researchers of the Historical School of Kharkiv National University named after V. N. Karazin into the study of Russian philology problems is shown. The academic interests of the researchers are broad. They include questions on state-building, social and political life, economic activity, culture and education, the role of personality in history. The results of research work culminated in defense of theses and publication of monographs.

Key words: Russia, Historical School research, state-building, social and political life, economic activity, personality in history.

УДК 930:378.4(477.54)"1991/2014"

Розвиток історіографії на історичному факультеті Харківського університету

Кісельова Ю. А.

У статті розглядається розвиток історіографічних досліджень на історичному факультеті Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна у період 1991–2014 рр. Поряд з питаннями про напрями та результати історіографічних досліджень характеризується процес вироблення нового образу історіографії як наукової та навчальної дисципліни.

Ключові слова: історіографія, історіографічний процес, історіографічні методи, Харківський університет.

Проблеми інституціоналізації історіографії на сучасному етапі неодноразово ставали предметом розгляду. В тому числі маємо й декілька статей, у яких йдеться про діяльність кафедри історіографії, джерелознавства та археології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна [31; 45]. Метою ж даної розвідки є аналіз розвитку історіографічних досліджень на історичному факультеті в цілому протягом 1991–2014 рр.

Дослідження історіографічного процесу передовсім вимагає з'ясування загальних умов його протікання. Найвагомішою з таких передумов вважаємо тривалу методологічну кризу, поступову зміну наукових парадигм та утвердження методологічного плюралізму. Такі масштабні зрушення на широкому інтелектуальному просторі співпали на початку 1990-х рр. з ситуацією зміни покоління історіографів на історичному факультеті Харківського університету та суттєвими змінами у змісті програм навчальних курсів. Це, з одного боку, зумовило виникнення питання про «доцільність» існування на факультеті історіографії як окремої дисципліни. З іншого боку, наукова криза виступила фактором актуалізації історіографічної рефлексії, спрямованої не стільки на осмислення пройдешнього шляху та інвентаризацію здобутків, скільки на вироблення нового образу науки, оновлення принципів та методів дослідження, що б дозволило запропонувати конкретні стратегії руху та відповідати на актуальні запити часу. Більше того, в останнє десятиліття в умовах утвердження конструктивістського погляду на науку, соціокультурний контекст розвитку історіографії був збагачений т.зв. «історіографічним поворотом», який переорієнтував інтерес дослідників на проблеми вивчення дослідницьких стратегій та практик істориків, функціонування їхніх історичних репрезентацій та реконструкцію історіографічних міфів.

Розвиток історіографії як науки на факультеті може бути проілюстрований зростанням кількісних показників і тематичного репертуару кваліфікаційних

робіт історіографічної тематики. У період 1991–2014 рр. на факультеті було захищено 21 дисертація з проблем історіографії. Серед них – 3 докторські дисертації (В. В. Кравченко, А. Д. Каплін, С. І. Посохов) та 18 кандидатських дисертацій: 13 кандидатських дисертацій були підготовлені та захищені аспірантами кафедри історіографії, джерелознавства та археології, 5 – аспірантами інших кафедр факультету. Цілком логічним виглядає лідерство представників спеціалізованої кафедри, проте необхідно відзначити і великий відсоток історіографічних кваліфікаційних робіт на інших кафедрах, що говорить про розширення інтересу до історіографічної тематики.

У зв'язку з цим цікаво простежити тематичний спектр дисертаційних робіт. Запропонований поділ має умовний характер, проте він дозволяє все ж таки визначити пріоритетні види історіографічних досліджень і простежити певні тенденції.

Першу групу складають дисциплінарні та інституційні дослідження, присвячені історії розвитку окремих галузей історичної науки в Харківському університеті (В. В. Скирда, О. Г. Павлова, Л. О. Чувпило, О. С. Коврижних, Ю. А. Кісельова), а також історії окремих наукових інституцій (О. Л. Рябченко). До другої групи можна віднести роботи, присвячені біоісторіографічним дослідженням, що висвітлюють життєвий та творчий шлях істориків Харківського університету (Г. О. Савченко, Р. І. Філіпенко, А. О. Сайпанова, С. О. Чухлій). Традиційно значна увага приділяється і актуальним питанням проблемної історіографії (О. О. Бакуменко, О. В. Козак, І. В. Ващенко, В. В. Михеєва, В. В. Петровський). В окрему тематичну групу можна виділити дослідження, присвячені історії суспільно-політичної думки, як в рамках біографічних досліджень, так і у випадку вивчення історії окремих ідейних течій (О. К. Малютіна, О. В. Зінченко, О. Д. Каплін). Варто згадати, що в досліджуваній період була захищена низка джерелознавчих дисертацій з вивчення періодичної преси та публіцистики, в тому числі і як історіографічного джерела (В. В. Бездрабко, А. Ю. Парфіненко, Л. В. Філіпенко). Не складаються у вищезгадані тематичні групи докторські дисертації С. І. Посохова та В. В. Кравченко, специфіка яких обумовлюється не стільки об'єктом дослідження, скільки застосуванням та розробкою певних історіографічних концептів та методів: у дисертації В. В. Кравченко використання концепту «національне відродження» до вивчення проблем української історіографії [28] та вироблення методики аналізу історіографічних образів у дисертації С. І. Посохова [52].

Поряд із кваліфікаційними роботами важливе місце для розуміння розвитку історіографічних досліджень на факультеті займають наукові статті, які завжди відображають «передній край» науки. Аналіз дисциплінарного масиву статей вчених факультету свідчить, що історіографічні дослідження відносяться до пріоритетного напрямку. Тематичний спектр ешелону статей кореспондується з тематикою кваліфікаційних робіт. Серед них можна виділити: 1) праці з проблемної історіографії; 2) праці з української історіографії (доби романтизму [Див.: 27], історіографії Визвольної війни XVII ст. [Див.: 21, 11], історіографії українського національного руху XIX – початку XX ст. [Див.: 37]); 3) біоісторіографічні

дослідження (при цьому серед них преважують дослідження життєвого шляху та наукового доробку істориків Харківського університету); 4) розвідки з проблем історичної освіти [Див.: 30, 43, 48]; 5) дослідження, що розглядають історію становлення та розвиток окремих напрямів історичної науки як в Харківському університеті, так і в інших наукових центрах (антикознавство – В. І. Кадеєв, О. А. Ручинська [Див.: 20]; візантинознавство – С. Б. Сорочан, А. М. Домановський [Див.: 55, 10], сходознавство – О. О. Чувпило [Див.: 61], історіографія – С. І. Посохов, С. М. Куделко, Ю. А. Кісельова [Див.: 45, 31, 25], археологія – В. В. Скирда, М. В. Гречишкіна [Див.: 54, 8], слав'янознавство – М. Г. Станчев, С. Ю. Страшнюк [56], мистецтвознавство – О. Г. Павлова [Див.: 39], краєзнавство – С. М. Куделко, В. Г. Пікалов [34, 41]). При цьому дослідники долучилися до аналізу історії розвитку нових напрямків історичної науки, таких наприклад, як цифрова історія (digital history) – В. О. Куліков [35]. На нашу думку, інтенсифікація дисциплінарних досліджень пов'язана з активним формуванням та діяльністю на факультеті наукових шкіл, для яких історіографічна рефлексія виконує, певним чином, інституалізуючу функцію.

Доказом того, що популярність історіографічних досліджень на факультеті не є випадковим явищем і розвиток когнітивної сфери історіографії має системний характер виступає активна археографічна діяльність з видання історіографічних джерел. Масштаби цієї роботи дозволяють говорити про реалізацію певних археографічних проектів, ініціаторами яких часто виступали представники кафедри історіографії, джерелознавства та археології. Проте ці проекти були підтримані і науковцями інших кафедр.

До кола таких археографічних проектів можна віднести роботу з публікації його-документів істориків. Видані спогади І. К. Рибалко [53], Б. П. Зайцева [5], В. І. Кадеєва [7]. Спогади істориків XIX ст. увійшли до видання «Харківський університет XIX – початку XX століття у спогадах його професорів та вихованців» [59].

Намагання віддати шану учителям втілюся у серію меморіальних видань. Першим виданням серії стала книга, присвячена засновнику кафедри історіографії В. І. Астахову [57]. Вона задала алгоритм для наступних книг про викладачів факультету. За своїм змістом ці збірники включають спогади колег та учнів, публікацію частини наукової спадщини, документів, бібліографію та супроводжуються біографічними нарисами. На сьогодні видано десять таких збірників (п'ять присвячено викладачам кафедри історіографії, джерелознавства та археології [1; 5; 13; 57; 63], чотири – членам кафедри стародавнього світу та середніх віків [6; 7; 12; 36] та по одному – професорам кафедри історії України [4] та історії Росії [38]).

Такого роду матеріали представлені і на сторінках періодичних видань. Так, наприклад, «Харківський історіографічний збірник» містить три рубрики відповідного характеру: «Спогади» та «Інтерв'ю», де друкуються роздуми та спогади істориків, та рубрика «Документи та матеріали», де публікуються огляди архівних зібрань, матеріали, що висвітлюють сторінки наукової кар'єри та викладацької діяльності істориків, епістолярна спадщина науковців

Харківського університету (зокрема, серія статей присвячена листуванню В. П. Бузескула [Див.: 60]). На сторінках «Дриновського збірника» опублікована частина епістолярної спадщини М. С. Дринова [40].

Заслужують на увагу видання, що стосуються історії окремих інституцій історичного факультету. Стало традицією ознаменувати ювілеї кафедр виданням довідково-бібліографічних довідників, історичних нарисів, збірників статей [19; 22; 23; 24]. У 2004 р. до 200-річного ювілею університету та факультету було видано книгу присвячену історії факультету – «Історичний факультет від покоління до покоління» [16].

Важливим напрямком роботи є підготовка біобібліографічних показників як персональних, так і показників видань інституцій та досліджень з певних проблем, що проводилися вченими Харківського університету. Робота у цьому напрямку була розпочата ще у попередній період. Проте підрахунки кількості таких видань свідчать про те, що з 1991 р. ця робота не тільки інтенсифікувалася, але і вийшла на якісно новий рівень. Історичний факультет, у цьому плані, безсумнівно, є лідером серед інших факультетів університету. Так, згідно з наявними даними [Див.: 58 та ін.] за радянський період у співпраці зі співробітниками ЦНБ було видано 17 бібліографічних показників, а за період 1991–2014 рр. – 36. Треба відзначити, що розпочинаючи з 1998 р. у «Віснику ХНУ імені В. Н. Каразіна (серія Історія)» розпочато публікацію зведеної бібліографії викладачів та співробітників факультету та його підрозділів, що стало важливим джерелом для історіографічних досліджень. Важливо згадати і «Біобібліографічний словник учених Харківського університету», в якому містяться біографії істориків, які працювали в Харківському університеті з 1905 р. і до теперішнього часу. Словник фактично став продовженням праці, підготовленої до 100-річчя Харківського університету («Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805–1905)») та на сьогодні витримав два видання у 2001 р. [3] та у 2013 р. [15].

Окремо слід відзначити масштабну роботу з публікації наукового спадку істориків та громадських діячів (не тільки Харківського університету, але в цілому Російської імперії), яку здійснює О. Д. Каплін [Див.: 2].

Таким чином, активна пошукова та публікаторська робота науковців факультету заклала підґрунтя для досліджень історії історичної науки та освіти в Харківському університеті. Проте не тільки в цьому її значення. Археографічна робота, певною мірою, на сьогодні є засобом саморепрезентації факультету. Вона дозволяє не тільки зберігати, але і розвивати найкращі факультетські традиції.

Досягнення у розвитку когнітивної сфери історіографії були б не можливі без інфраструктурної бази. Традиція проведення на факультеті історіографічного семінару «Астаховські читання» та видання «Харківського історіографічного збірника» без перебільшення стали наріжним каменем у черговому етапі інституціоналізації історіографії на факультеті і набуття нею нового образу.

Перші «Астаховські читання» були проведені у 1992 р. У 1995 р. на істо-

ричному факультеті відбулася резонансна конференція «Історична наука на порозі ХХІ століття: підсумки та перспективи». З цього часу можна вважати, що «Астаховські читання» отримали визнання у науковому співтоваристві українських істориків. Тематика наступних читань була спрямована на проблеми теоретичної історіографії. На конференціях обговорювалися питання категоріального апарату сучасної історичної науки, варіанти періодизації історіографічного процесу, теоретичні проблеми біографістики, проблеми застосування наукознавчих методів у історіографії, етика наукового співтовариства, а також процес інституціоналізації історіографії.

«Астаховські читання» стали ефективною комунікативною площадкою для сучасних історіографів із наукових центрів України (Києва, Дніпропетровська, Одеси, Херсона), Російської Федерації та деяких інших країн (В. В. Бездрабко, А. Г. Болєбрух, Т. О. Булигіна, Е. Дроснева, О. І. Журба, І. І. Колесник, В. П. Корзун, С. І. Маловічко, С. І. Міхальченко, Т. М. Попова, Л. П. Репіна, Д. Робінсон, М. Ф. Румянцева, В. Г. Сарбей, Є. Г. Сінкевич, Л. В. Таран, Р. Турстон, Є. А. Чернов). Рівень комунікації, який досягнуто в рамках «Астаховських читань», дозволяє сьогодні перейти до постановки усвідомленого завдання формування комунікативної школи історіографів, яку характеризують «мережеві зв'язки», розподілення праці та обмін науковими досягненнями. Таке завдання фактично вирішується сьогодні разом з кафедрою історіографії, джерелознавства та архівознавства Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (завідувач – професор О. І. Журба). Реалізація цього задуму виявляється в узгодженні тематики «Астаховських читань» та «Читань пам'яті професора М. П. Ковальського» [45, с. 16].

Матеріали «Астаховських читань» публікуються у «Харківському історіографічному збірнику», оскільки це видання з самого початку мало виразно теоретико-методологічне спрямування. У кожному номері обов'язково була присутня рубрика «Теорія та методологія» (до десятого випуску – «Проблеми теорії»). Таким чином, на сторінках цього видання не тільки опрацьовуються історіографічні сюжети, але і визначаються перспективи історіографічних пошуків.

Однією з таких перспектив для сучасної історіографії є розробка історіографічних методів. Власне проблема методу закладається факультетськими історіографами в основу нового образу сучасної історіографії [45, с. 16]. Невипадково, що і історіографічні роботи вчених факультету вирізняються усвідомленим використанням різноманітного інструментарію до вирішення історіографічних проблем. Прикладом цього є використання наукознавчих методів аналізу масиву публікацій істориків у біоісторіографічних дослідженнях [Див.: 33], використання контент-аналізу до вивчення трансляції історичного знання [14]. Спостерігаються намагання запроваджувати нові концепти, наприклад, «сенсифікація» [32] та використання продуктивних концептів, як от концепт «історик другого плану» при здійсненні біографічних досліджень [Див.: 62] та концепт «історіографічні

траєкторії» у історико-історіографічних дослідженнях [Див.: 26]. Якщо говорити про розробку нових методів, то треба назвати вже згадану методіку роботи з історіографічними образами [52, 44] та розробку підходів до усвідомленого конструювання метафор в історичних дослідженнях [49, 50].

Новий образ історіографії, зорієнтований на методологічну рефлексію змінював одночасно і образ історіографії як навчальної дисципліни. Проте цей процес був досить складним та суперечливим, бо перебудова освітньої системи потребувала узгодження позицій представників наукового співтовариства факультету [Докладніше про це див.: 31]. Супроводжувався цей процес і масштабною організаторською роботою. На сторінках «Харківського історіографічного збірника» неодноразово публікувалися статті, в яких аналізувався освітній досвід інших країн світу [9], в рамках «Астаховських читань» проходили «круглі столи» історіографів, де обговорювалися проблеми викладання історіографії як навчальної дисципліни [18; 29]. Власне створювався інтелектуальний клімат для вироблення спільної позиції історіографів стосовно запровадження нового університетського історіографічного курсу, що передбачав відмову від проблемного характеру дисципліни та перехід до усвідомлення історіографії як інструменту опрацювання підходів до осмислення поступу історичної науки. В результаті було запропоновано викладати історіографію в межах трьох модулів – наукознавчого, літературознавчого та культурологічного з засвоєнням відповідного інструментарію [42; 46]. На факультеті було розпочато викладання курсу «Основи історіографії» (при збереженні викладання проблемних історіографічних курсів у вигляді спецкурсів по кожній кафедрі). Важливим фактором у відстоюванні погляду на «багатолику» історіографію була підготовка та видання «Історіографічного словника», що став фактично новаторським навчальним посібником відповідно до зазначеної концепції історіографії як навчальної дисципліни [17]. Цей проект об'єднав багатьох авторів, але основу авторського колективу склали харківські та дніпропетровські дослідники.

Одночасно розпочалася і реорганізація системи історичної освіти на факультеті у бік формування системи безперервної теоретичної підготовки студентів. Так, на першому курсі студенти слухають загальний курс «Вступ до спеціальності», на другому – «Історична антропологія», на третьому – «Методи історичних досліджень», студенти четвертого курсу знайомляться з курсами «Основи історіографії» та «Українська історіографія», а на п'ятому – «Методологія історичного дослідження». Отже рефлексивна складова стала домінантою навчального процесу на факультеті, що цілком відповідає новому стилю історичного мислення, що активно формується у сучасній історичній науці.

Таким чином, розвиток історіографічного процесу на історичному факультеті протягом 1991–2014 рр. характеризувався інтенсифікацією історіографічних досліджень, розвитком інфраструктури науки та формуванням розвиненої комунікативної системи. Головне досягнення цього етапу розвитку історіографії полягає у виробленні її нового образу як наукової та навчальної

дисципліни. Цей новий образ передбачає, що історіографічна рефлексія виконує завдання трансферу та адаптації нових теоретико-методологічних напрацювань, розробки методологічного інструментарію та виступає засобом впровадження методологічної рефлексії до наукових досліджень як парадигмальної ознаки сучасного типу історичного пізнання.

Примітки

1. *Аркадій* Исаакович Эпштейн. След на Земле : воспоминания / сост. И. А. Широкова, С. М. Куделко. – Х., 2012. – 208 с.
2. *Бессонов П. А.* «Русский народ и его творческое слово» / П. А. Бессонов; сост., автор вступ. ст. и примеч. А. Д. Каплин. – М. 2010. – 608 с.
3. *Бібліографічний* словник учених Харківського університету / Б. П. Зайцев, С. Б. Глибицька, С. М. Куделко, С. І. Посохов, В. Д. Прокопова. Т. 2. : Історики (1905–1920, 1933–2000). – Х., 2001. – 350 с.
4. *Борис* Кирилович Мигаль: спогади, документи, матеріали / уклад. В. М. Власенко, О. М. Головка, С. С. Евсеев, М. С. Лисенко ; відп. ред. С. І. Посохов. – Х., 2012.
5. *Борис* Петрович Зайцев. Воспоминания и библиография / сост. : проф. С. И. Посохов, С. М. Куделко, М. В. Гречишкіна; отв. ред. проф. С. И. Посохов. – Х., 2012. – 140 с.
6. *Валерий* Федорович Мещеряков: человек, ученый, гражданин / ред. кол. В. С. Бакіров, С. В. Дьячков, В. И. Кадеєв та др. – Х., 2007. – 190 с.
7. *Владимир* Иванович Кадеєв. Воспоминания / отв. ред. С. В. Дьячков. – Х., 2013. – 142 с.
8. *Гречишкіна М. В.* Археологічні дослідження О. І. Тереножкіна в Середній Азії (1929–1941) / М. В. Гречишкіна // Археологія. – 2010. – № 2. – С. 102-107.
9. *Гринченко Г. Г.* Учебные курсы по историографии: разнообразие к составлению программ / Г. Г. Гринченко // Проблемы периодизации истории та історіографічного процесу. Харківський історіографічний збірник. – Х., 2002. – Вип. 5. – С. 67–69.
10. *Домановський А. М.* Сторінка з історії харківської візантиністики (про спробу перекладу «Книги Епарха» в Харківському університеті) / А. М. Домановський // Проблеми періодизації історії та історіографічного процесу: Харківський історіографічний збірник. – Х., 2002. – Вип. 5. – С. 101–107.
11. *Журавльов Д. В.* Сучасна англійська історіографія Переяславської угоди / Д. В. Журавльов // Переяславська Рада: новий погляд на проблему : матер. наук.-практ. конф. До 350-річчя підписання Березневих статей. – Х., 2004. – Вип. 1. – С. 57–62.
12. *Исследования* о Мартине Лютере : статьи и воспоминания / Юрий Алексеевич Голубкин ; сост. А. Н. Токарев, С. А. Кариков ; отв. ред. С. Б. Сорочан. – Х., 2011. – 191 с.
13. *Историк* по призванию: Исай Львович Шерман (очерки и воспоминания) / кол. монография, сост. С. М. Куделко. – Х., 2014. – 148 с.
14. *Іващенко В. Ю.,* Куліков В. О. Контент-аналіз зображень у підручниках з історії України для старших класів / В. Ю. Іващенко, В. О. Куліков // Харківський історіографічний збірник. – Х., 2012. – Вип. 11. – С. 207–222.
15. *Історики* Харківського університету: бібліографічний довідник (1905–2013 рр.) / Бутенко В. І., Куделко С. М., Посохов С. І. та ін. – Х., 2013. – 284 с.

16. *Історичний факультет від покоління до покоління* / сост. В. М. Духопельников, С. М. Куделко, под. ред. С. І. Посохова. – Х., 2004. – 180 с.
17. *Історіографічний словник* : навчальний посібник для студентів історичних факультетів університетів. – Х., 2004. – 320 с.
18. *Історіографія як наукова та учбова дисципліна: матеріали «круглого столу»* // Українська історична наука на порозі XXI століття : сб. ст. – Х., 1997. – Вип. 2. – С. 163–189.
19. *К юбилею кафедр*: Кафедри історіографії, джерелознавства та археології – 40 років: Довідкове видання / укладачі : Б. П. Зайцев, О. Є. Шабельська. – Х., 2004. – 72 с.
20. *Кадеєв В. И.* Древняя история и античная археология в Харьковском университете (1805–1990) / В. И. Кадеєв, В. А. Латышева, В. Ф. Мещеряков, И. П. Сергеев // Вестник Харьковского университета – 1991. – № 357 : Історія. – С. 50–69; Кадеєв В. И. Древняя Греция в трудах ученых Харьковского университета (1805–1920) / В. И. Кадеєв, О. А. Ручинская // Україна – Греція: історія та сучасність : тези міжнар. конф. – К., 1993. – С. 60–61.
21. *Калініченко В. В.* Переяславська рада в сучасній українській історіографії / В. В. Калініченко // Переяславська Рада: новий погляд на проблему : матер. наук.-практ. конф. До 350-річчя підписання Березневих статей. – Х., 2004. – Вип. 1.
22. *Кафедра* истории древнего мира и средних веков Харьковского национального университета. 30 лет / сост. В. И. Кадеєв, С. Б. Сорочан. – Х., 2008. – 160 с.
23. *Кафедра* истории России: исторический очерк / отв. ред. В. М. Духопельников. – Х., 2007. – 86 с.
24. *Кафедри* історії України Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна – 50 років. – Х., 2007. – 80 с.
25. *Киселева Ю. А.* Истоки становления историографии как учебной и научной дисциплины в Харьковском университете: первая треть XIX века / Ю. А. Киселева // Харківський історіографічний збірник. – Х., 2010. – Вип. 10. – С. 244–265.
26. *Кісельова Ю. А.* Становлення та розвиток історіографії в імператорському Харківському університеті / Ю. А. Кісельова. – Х., 2014. – 252 с.
27. *Кравченко В. В.* «Словарь малорусской старины» 1808 р. та його автор / В. В. Кравченко // Схід–Захід. Історико-культурологічний збірник. – Х., 1998. – Вип. 1. – С. 104–117.
28. *Кравченко В. В.* Нариси з української історіографії епохи національного відродження (друга половина XVIII – XIX ст.) / В. В. Кравченко. – Х., 1996. – 376 с.
29. *Круглий стол*: историографическая подготовка в вузе глазами студентов // Проблеми історії та методології історичної науки : сб. ст. – Х., 1998. – Вип. 3. – С. 162–169.
30. *Куделко С. М.* Перемены и преемственность в области подготовки кадров специалистов : (сравнит.-ист. аспект) / С. М. Куделко, С. И. Посохов // Научно-методические аспекты совершенствования вузовского образования в условиях многоступенчатой подготовки специалистов : материалы науч.-метод. конф., 25–26 марта 1992 г. – Х., 1992. – С. 22–29.
31. *Куделко С. М.* Развитие историографии на кафедре: 1964–2004 (Преподавание и исследования, итоги и перспективы) / С. М. Куделко, В. Г. Пікалов, С. И. Посохов // Харківський історіографічний збірник. – Х., 2004. – Вип. 7. – С. 121–128.

32. *Куделко С. М.* Сенсификация: опыт расширения терминологического арсенала исторической науки / С. М. Куделко // Категоріальний апарат історичної науки: Харківський історіографічний збірник. – 2000. – Вип. 4. – С. 4–8.
33. *Куделко С. М.* Марин Дринов – профессор Харьковского университета. Научное наследие сквозь призму формально-количественного анализа / С. М. Куделко, С. И. Посохов // Україна і Болгарія: віхи історичної дружби: (Матеріали міжнар. конф., присвяч. 120-річчю визволення Болгарії від османського іга). – Одеса, 1999. – С. 122–126.
34. *Куделко С. М.* Теоретико-методологічні дискусії з питань історичного краєзнавства в 20-ті – на початку 30-х рр. XX ст. / С. М. Куделко, О. Ю. Кашаба // Краєзнавство. – 2009. – № 3–4. – С. 21–27.
35. *Куліков В. О.* Digital history: становлення, сучасний стан, перспективи / В. О. Куліков // Спеціальні історичні дисципліни. – 2013. – № 21. – С. 27–44.
36. *Латышева В. А.* Маслины – античное поселение в Северо-Западном Крыму : статьи и воспоминания / В. А. Латышева; сост., отв. ред. А. П. Мартемьянов, А. Н. Токарев. – Х., 2010. – 175 с.
37. *Наумов С. О.* Історіографія українського національного руху імперської доби: сучасні тенденції, конфлікт парадигм / С. О. Наумов // Сучасна україністика: наукові парадигми мови, історії, філософії : зб. наук. робіт. – Х., 2008. – Ч. 3. – С. 83–90.
38. *Олександр Омелянович Кучер* : спогади, документи, матеріали / уклад. В. В. Сичова, Н. В. Шевченко ; ред. кол. : С. І. Посохов (відп. ред.), В. В. Сичова, В. М. Духопельников. – Х., 2015. – 292 с.
39. *Павлова О. Г.* Становлення мистецтвознавчої думки в Харкові в другій половині XIX – початку XX ст. / О. Г. Павлова // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – Х., 2005. – Вип. 37 (№ 701). – С. 18–26.
40. *Письма* Марина Дринова к Константину Гроту (1901–1904) / В. Ю. Иващенко, С. И. Посохов // Дриновський збірник. – Х., 2011. – Т. 4. – С. 506–515.
41. *Пікалов В. Г.* Розвиток історичного краєзнавства у Харківському університеті (1950–1960 рр.) / В. Г. Пікалов, Т. І. Пікалова // Історія України: Маловідомі імена, події, факти. – К., 1999. – Вип. 6. – С. 73–77.
42. *Пікалов В. Г.* Основи історіографії (предмет, теорія, метод) : програма курсу та методичні рекомендації / В. Г. Пікалов, С. І. Посохов. – Х., 1994. – 18 с.
43. *Посохов С. И.* Высшее историческое образование в Украине: итоги, факторы, перспективы / С. И. Посохов // Историческая наука и образование в условиях современных вызовов: Матер. Междунар. конф. – Казань, 2012. – С. 9–14.
44. *Посохов С. И.* Историографические образы: вариант деконструкции (на материалах историографии российских университетов) / С. И. Посохов // Историческое познание и историографическая ситуация на рубеже XX – XXI вв. – М., 2012. – С. 216–238.
45. *Посохов С. И.* Кафедра как институциональная общность: юбилейные заметки / С. И. Посохов // Харківський історіографічний збірник. – Х., 2014. – Вип. 13. – С. 4–19.
46. *Посохов С. И.* Многоликая историография: образы историографии как научной и учебной дисциплины / С. И. Посохов // Теории и методы исторической науки: шаг в XXI век : матер. междунар. науч. конф. – М., 2008. – С. 243–245.

47. *Посохов С. И.* Нужна ли нам история и какая? / С. И. Посохов // Университеты. – 2013. – № 1. – С. 35–39.
48. *Посохов С. И.* Преподавание истории в школе: на пути к толерантности. Контент-анализ учебников по истории Украины / С. И. Посохов, В. Ю. Иващенко, В. А. Куликов // Казахстан и страны СНГ: 20 лет интеграции в глобальный культурно-исторический контекст. – Алматы, 2011. – С. 56–67.
49. *Посохов С. И.* Современная культура и исторический оптимизм: вместе или врозь? / С. И. Посохов // Люди и тексты. Исторический альманах. Информационное пространство истории. – М.: ИВИ РАН, 2014. – С. 28–50.
50. *Посохов С. И.* «Своевременные размышления» о теориях памяти, типах культур и смыслах истории / С. И. Посохов // Харківський історіографічний збірник. – 2013. – Вип. 12. – С. 6–23.
51. *Посохов С. И.* Этические проблемы исторической имагологии // Новая локальная история: по следам интернет-конференций. 2007–2014. – Ставрополь, 2014. – С. 273–281.
52. *Посохов С. И.* Образы университетів Російської імперії другої половини XIX – початку XX ст. в публіцистиці та історіографії / С. И. Посохов. – Х., 2006. – 368 с.
53. *Рибалка І. К.* Така наша доля. Сторінки життя мого покоління / І. К. Рибалка. – Харків, 1999. – 200 с.
54. *Скирда В. В.* Салтовская культура в исследованиях ученых Харьковского университета в 40 – 60 –х годах XX века / В. В. Скирда // LAUREA. К 80 – летию профессора Владимира Ивановича Кадеева. – Х., 2007. – С. 206–212.
55. *Сорочан С. Б.* Византия в трудах историков украинских земель Российской империи в 1874–1885 гг. / С. Б. Сорочан // Stratum Plus. Культурная антропология и археология. – СПб.; Кишинев; Одесса; Бухарест, 2009. – № 5 (2005–2009). – С. 500–523.
56. *Станчев М. Г.* Харьковская болгаристика в 1991–2013 гг.: итоги / М. Г. Станчев, С. Ю. Страшнюк // Бесарабските българи: история, култура, език / Ин-т за култ. насл. към Акад. на науките на Молд., Науч. Дружество на българистите в Респ. Молд.; ред. кол.: Н. Червенков, И. Думиника (и др.). – Кишинев, 2014. – С. 336 – 352.
57. *Страницы из жизни Учителя* (В. И. Астахов в исследованиях и воспоминаниях) / сост. В. И. Астахова, Е. В. Астахова, Б. П. Зайцев. – Х., 2002. – 176 с.
58. *Указатель библиографических изданий Центральной научной библиотеки Харьковского национального университета им. В. Н. Каразина. 1807–2004 гг.* / сост. М. Г. Швалб, Р. А. Ставинская, В. Д. Прокопова, С. Б. Глибицкая; Библиогр. ред. Ю. Ю. Полякова. – Х., 2006. – 35 с.
59. *Харківський університет XIX – початку XX століття у спогадах його професорів та вихованців* : в 2 т. / укл. Б. П. Зайцев, В. Ю. Иващенко, В. І. Кадеєв [та ін.]. – Х., 2008–2010.
60. *Цыганков Д. А.* К истории научных контактов В. И. Герье и В. П. Бузескула / Д. А. Цыганков // Харківський історіографічний збірник. – Х., 2012. – Вип. 11. – С. 259–271.
61. *Чувпило О. О.* Развитие ориенталистики в Харьковском университете (1917–2004 гг.) / О. О. Чувпило // Південний архів : зб. наук. праць. Історичні науки. – Херсон, 2004. – Вип. 15. – С. 19–22.

62. *Чухлій С. О.* Історик Михайло Васильович Клочков (1877–1952) : життєвий шлях та творча спадщина / С. О. Чухлій. – Х., 2014. – 188 с.
63. *Юрій Йосипович Журавський.* Спогади, документи, матеріали / укл. Б. П. Зайцев та ін.; відп. ред. С. І. Посохов. – Х., 2008. – 160 с.

Киселева Ю. А. Развитие историографии на историческом факультете Харьковского университета

В статье рассматривается развитие историографических исследований на историческом факультете Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина в период 1991–2014 гг. Наряду с вопросами о направлениях и результатах историографических исследований характеризуется процесс создания нового образа историографии как научной и учебной дисциплины.

Ключевые слова: *историография, историографический процесс, историографические методы, Харьковский университет.*

Kiseleva Ya. Development of historiography at Department of History of Kharkov University

The article deals with the process of the development of historiographical researches at School of History of Kharkiv National University during the period from 1991 till 2014. The special attention is paid the question about creation new character of historiography as an academic and scientific discipline.

Key words: *historiography, historiography, historiographical process, Kharkiv University, historiographical method.*